

Srpski standardni jezik

Srpski jezik je jedan od slovenskih jezika iz porodice indoevropskih jezika. Prvi pisani spomenici u srpskoj redakciji staroslovenskog jezika potiču iz 11. i 12. veka.

Srpski jezik je standardni jezik u službenoj upotrebi u Srbiji i Bosni i Hercegovini, a u upotrebi je i u drugim zemljama gde žive Srbi, među ostalima i u Crnoj Gori, Hrvatskoj i Makedoniji.

Po poreklu, gramatici i po rečničkom fondu srpskom jeziku su slični hrvatski, crnogorski i bošnjački jezik, tako da se govornici ovih jezika mogu još uvek bez problema sporazumevati. U drugoj polovini 19. i u 20. veku (jugoslovenski period) ovi jezici su smatrani jedinstvenim srpskohrvatskim jezikom.

Srpski kao standardni jezik se 1991. ponovo izdvojio iz srpskohrvatskog jezičkog standarda i nastavio da se razvija samostalno. Srpska jezička norma je definisana pre stvaranja srpskohrvatskog standarda.

Jezik Srba i srpski jezik

Kao i kada su drugi jezici u pitanju, neophodno je razgraničiti pojam jezičkih sistema kojim se Srbi kako etnicitet služe od standardnog jezika koji se upotrebljava u državnim i kulturnim institucijama. Koliko je zvanični (u slučaju srpskog jezika, zvanični pisani) jezik jednostavnije definisati, zahvaljujući postojanju normi u obliku različitih gramatika i pravopisa, toliko je znatno složenije definisati svakodnevne jezike koji podležu nenormiranim međuljudskim jezičkim odnosima.

Tako je neophodno razdvojiti i (uslovnu) sinhroniju (jednovremeni lingvistički opis) i dijahroniju (istoriju razvoja) tog nenormiranog, implicitno dogovorenog jezika od standardnog, eksplicitno dogovorenog (ili nametnutog) jezika; iako ne treba izgubiti iz vida da je njihov razvoj paralelan, kao i da su u stalnom međudejstvu.

U lingvistici se ove oblasti razlikuju. Prva se u sinhronijskom smislu naziva dijalektologijom, a u dijahronijskom istorijskom gramatikom; druga se u sinhronijskom smislu obično naziva gramatikom, a u dijahronijskom istorijom književnog jezika. Danas je sinhronijska lingvistika znatno razvijenija od dijahronijske. Stoga su i u jednom i u drugom slučaju sinhronijske discipline znatno razvijenije. Discipline proučavanja sinhronije nenormiranog jezika su i sociolingvistika, psiholingvistika, eksperimentalna fonetika itd. Discipline proučavanja normiranog jezika su i normativistika, fonologija, leksikologija itd. Ipak bi se moglo reći da postoje opšte discipline koje u sebi sadrže druge discipline. (Koliko je problematično pod dijalektologijom podvesti sociolingvistiku, psiholingvistiku i eksperimentalnu fonetiku, pa to činim samo iz razloga istorije proučavanja jezika u Srbiji; toliko se discipline koje proučavaju normu mnogo lakše mogu podvesti pod pojmom gramatike. Uostalom, to i rečito govori o izuzetnoj složenosti nenormiranih jezika u poređenju sa onim normiranim.)

Genealogija srpskog jezika

Srpski jezik je slovenski jezik. Kao i makedonski, bugarski, hrvatski, bošnjački i slovenački, on je južnoslovenski jezik.

Od ostalih slovenskih jezika, južnoslovenski govori su se po svemu sudeći izdvojili još pre prelaska na Balkansko poluostrvo. To se zaključuje na osnovu zajedničkih osobina koje imaju najzapadniji slovenački i češki govori, kao i najjužniji slovački i srpsko-hrvatski govori.

U ranijoj fazi, pre tih diferencijacija, postojao je jedan jedinstven jezik koji se tehnički naziva praslovenskim, protoslovenskim ili protosrpskim. Taj zajednički jezik svih Slovena nije ostavio nikakav trag. Njemu je vrlo blizak govor Ćirila i Metodija, takozvani staroslovenski, koji je po svojim osobinama istočnojužnoslovenskog tipa. Iako čuva sedam padeža, dual, zatim konjuktiv i optativ, on se ipak razlikuje bitno od rekonstruisanog praslovenskog jezika. Jedna od najupadljivijih razlika je što je u staroslovenskom, kao i u srpskom, već tada došlo do metateze likvida.

Praslovenski jezik je derivat (takođe samo rekonstruisanog) protoindoevropskog jezika. To je naziv za rekonstruisan jezik koji je predak slovenskim, baltičkim, germanskim, italiskim (latinski), grčkim, albanskim, hetitskim, toharskim, iranskim, indijskim i drugim savremenim i izumrlim jezicima. Nema sumnje da je nekada davno, verovatno pre oko 7000 godina postojala zajednica koja je koristila jezik koji je predak svih pobrojanih, ali nije jasno niti gde je ona bila (pomišlja se na današnju Ukrajinu, južni Kavkaz), niti koje je grane u prvoj fazi svog raspada dala. Izvesno je da fazi praslovenskog prethodi baltoslovenska faza- ona je zajednička baltičkim i slovenskim jezicima. Baltički jezici su još konzervativniji od slovenskih i predstavljaju najarhaičnije žive indoevropske jezike.

Istorija srpskog jezika

Pisma

Ako bismo zanemarili do sada jasno nepotvrđene naučne hipoteze (koje imaju osnova) o prethodnim slovenskim (pa time i srpskim) pismima, može se reći da se, u različitim razdobljima srpski književni (standardni) jezik pisao glagoljicom, ćirilicom, arapskim pismom i latinicom.

Do konačnog stvaranja srpske srednjovekovne feudalne države i definitivnog priklanjanja vizantijskom kulturnom prostoru za vreme Stefana Prvovenčanog Nemanjića i njegovog brata Svetog Save (Rastko Nemanjić), primorsko (jadransko) jezgro srpskog etničkog prostora je uslovno naporedo koristilo latinicu, glagoljicu i ćirilicu. I to upravo tim redosledom: Kolonizujući nekada rimske gradove po jadranskoj obali, prvobitno su prihvatili latinicu za svoje pismo. Postepenim i sve intenzivnijim okretanjem ka standardnom jeziku i pismu stvorenim za svoje potrebe, okrenuli su se korišćenju glagoljice. Da bi, na kraju, prihvatili ćirilicu kao efikasnije i u vizantijski kulturni prostor uklopljenije pismo.

Od 11. veka pa sve do prve polovine 20. jedino pismo u masovnoj kulturnoj upotrebi Srba bilo je ćirilica. Zbog raznoraznih zabrana korišćenja ćirilice u Austrougarskoj (današnjoj Vojvodini i Vojnoj krajini), kao i u Bosni i Hercegovini i Dalmaciji, bili su prisiljeni da koriste latinicu.

U vremenu dok je Dubrovnik bio nezavisna država, zajedno sa posebnim identitetom svojih žitelja, sagrađenim na osnovu srpskog i hrvatskog etniciteta, kao i latinske kulture, može se reći da je manji deo Srba za svoje kulturne potrebe koristio latinicu.

Tokom vladavine Turaka posebnu potrebu su imali delovi srpskog i hrvatskog etniciteta koji su primili islamsku veroispovest. Oni su koristili arapsko pismo posebno prilagođeno dominantim jezičkim sistemima.

Od početka 19. veka i stvaranja srpsko-hrvatskog jezičkog dogovora, prvo mestimično, a potom sve intenzivnije, Srbi su počeli koristiti latinicu. Najznačajniji srpski kulturni radnik druge polovine 19. veka, Đuro Daničić, svoje najznačajnije delo, Rječnik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

započeo je pisati (napomena: Đuro Daničić je polovinom 19. veka započeo sa pisanjem Rječnika JAZU, koji je dovršen tek sedamdesetih godina 20. veka), ali posebnom, reformisanom latinicom čiji su znakovi u potpunosti odgovarali ćirilskim i delimično pravilu „jedno slovo za jedan glas“. Ta je latinica ostala u upotrebi tokom dvadesetog veka samo kod određenog broja hrvatskih filologa.

Po stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (potom Kraljevine Jugoslavije) državna vlast, a kasnije i vlast Komunističke partije Jugoslavije, je želela da sprovede ideju o o nadnacionalnom jeziku: srpskohrvatskom. Tokom celog dvadesetog veka postojala je jaka težnja ka unifikaciji srpske („istočne“) i hrvatske („zapadne“) standardne varijante srpskohrvatskog jezika. Težnja se ogledala u ujednačavanju različitih jezičkih formi, uključujući i u ujednačavanju pisma.

Po pravopisu, ćirilica i latinica su standardna pisma savremenog standardnog srpskog jezika (dvoazbučje). Po ustavu iz 2006. u službenoj upotrebi u Republici Srbiji, na celoj njenoj teritoriji je srpski jezik i ćirilčno pismo, kao i u Republici Srpskoj. Službena upotreba latinice je regulisana zakonom i u zvaničnoj je službenoj upotrebi u sredinama gde su prisutne manjine koje koriste latinicu, dok u Crnoj Gori službeno pismo kao takvo ne postoji, pa se i u službene svrhe ravnopravno koriste oba standardna pisma crnogorskog, odnosno srpskog jezika. Ustav, i uopšte država, može svojim aktom odrediti koji će jezik biti u službenoj upotrebi u državnim organima, pa samim tim i koje će pismo biti u službenoj (administrativnoj) upotrebi. Tako je 2006. ustavom ćirilica proglašena službenim pismom državne uprave na celoj teritoriji Republike.